

BEKE Jenő

A SZÁMVITELI STANDARDOK SZEREPE A VÁLLALATIRÁNYÍTÁSBAN

A cikk a számviteli standardok közgazdasági hatásait vizsgálja, különös tekintettel a vállalkozói, vállalatirányítási gyakorlatra. A bemutatott elvi megközelítések és az azokat alátámasztó gyakorlati felmérési eredmények más külföldi, illetve hazai gazdálkodó szervezetek számára is tanulsággul szolgálhatnak. A számviteli standardoknak a vállalatirányítás különböző szintjein és területein megfigyelhető hatékonysági, jövedelmezőségi és gazdaságossági változásokat okozó elemzéséhez megfelelő alapot nyújtanak a közgazdaságtan endogén és exogén változói. A nemzetközi számviteli harmonizáció megvalósulását elősegítő külső és belső hatásmechanizmusok vizsgálata mellett annak korlátainak feloldásához a szerző javaslataival is hozzá kíván járulni.

Kulcsszavak: számviteli standard, globalizáció, harmonizáció, munkamegosztás, üzletviteli és tőkeköltések, innováció, vállalatirányítás

A számvitelnek a vállalati kormányzásban, illetve a 4. és 7. számviteli irányelveknek vállalatirányításban, továbbá a könyvvizsgálati standardoknak a kockázatkezelésben betöltött szerepével korábban már több tanulmány (Bordáné, 2004, 2006, 2008) is foglalkozott, többek között a Vezetéstudomány hasábjain is. A nemzetközi számviteli standardoknak az Európai Unióban betöltött szerepéről, jellemzéséről és főleg problémáiról, különös tekintettel azok negatív hatásaira vonatkozóan is jelent már meg publikáció (Schildbach, 2006). Ebben a cikkemben azonban az előzővel ellentétben éppen a számviteli standardoknak a vállalatvezetésre és a vállalkozások gazdálkodási tevékenységére gyakorolt pozitív hatásait szeretném kiemelni a közgazdasági összefüggések hatásmechanizmusán keresztül. Egyetértek Bordáné Rabóczki Mária következő megállapításával, hogy „a nemzetközi számviteli standardok önmaguk nem határozzák meg a standardok hatékony alkalmazására vonatkozó követelményeket” (2006: p. 47.).

A számvitel globalizálódása

A számvitel globalizációs folyamatában döntő szerepet játszott, hogy 2005 elejétől valamennyi tőzsdén jegyzett gazdálkodó számára előírják, hogy konszolidált pénzügyi beszámolója elkészítéséhez alkalmazza

a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok (IFRS) előírásait. 2007 júniusában jelentős előrelépés történt az amerikai szabályok (USA Általánosan Elfogadott Számviteli Elvei, US GAAP) és az IFRS-elvek konvergenciája terén, hiszen az Amerikai Tőzsd felügyelet (SEC) elfogadott egy előterjesztést, amely szerint anélkül is elismerhetők a külföldi értékpapír-kibocsátók IFRS szerint elkészített pénzügyi beszámolói, hogy azokat hozzáigazítanák a US GAAP alapelveihez. A SEC ugyancsak jelezte, hogy meg fogja vizsgálni annak lehetőségét is, hogy az amerikai cégek választhatóan a US GAAP és az IFRS között, azaz ne legyen szükség a két rendszer közötti különbségek feltárására, illetve az összehasonlítás levezetésére sem. Sőt 2007 márciusában a SEC közzétette azon jövőbeni szándékát is, amely szerint a US GAAP szabályai szerint elkészített beszámoló mellett 2009. január 1-jétől elfogadná az IFRS-szabályok szerint készülő beszámolókat is. Jelenleg ugyanis olyan nagy multinacionális vállalatok esetén, mint például a Daimler AG német anyavállalat, amely több mint 900 leányvállalattal rendelkezik 5 kontinens mintegy 60 országában, gazdálkodási eredménye a nemzetközi számviteli beszámolási standardok szerint számítottan másfélszerese a német számviteli rendszer által kimutatottnak (Elliott, 2006). Sőt, ha az amerikai (US GAAP) pénzügyi beszámolási rend-

szerben kimutatott adózott eredményeket azonos, tényleges adóteherrel számítva 100%-nak vesszük, akkor ehhez képest a brit számviteli beszámolóknak csupán a számviteli elvek, eljárások nemzeti különbözősége miatt 25%-kal több, a francia szabályok alapján 3%-kal, a német számviteli rendszerben (HGB) is 13%-kal és a japán beszámolók szerint ez már 34%-kal lenne kevesebb (Barth et al., 2007).

A Liverpooi Egyetem kutatói (Ormrod – Taylor, 2006) elemzést végeztek a londoni tőzsde legnagyobb száz cége közül a nem pénzügyi vállalkozások beszámolójára vonatkozóan. Az áttekintés alapján a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok alkalmazásával kidolgozott számviteli beszámolók egyedülálló lehetőséget adtak az összehasonlító adatok gyűjtésére, ugyanazt az időszakot a sajátos angliai számviteli szabályok szerint és az IFRS-ek alapján is bemutatták, továbbá a gazdasági eseményeket is mindkét módszerrel felmérték. A felmérések alapján a vizsgált száz cég közül ötven cégnél a nemzetközi standardokra történő átállás 39 százalékkal növelte meg az adózás utáni eredményt. Kielemezték azt is, hogy mely standardok változása játszott ebben döntő szerepet. Kiderült, hogy csak néhányé. Az összehasonlítás meglepetésre a standardok többségénél csak minimális különbséget mutatott. Az eredmények összesítésénél súlyfaktorialatt vették számításba a mintába beválasztott társaságok nagyságát. A nyereség növekedésében a legnagyobb hányadot (24 százalékos változást) az üzleti vagy cégérték (goodwill) újfajta számbavétele idézte elő. A második legnagyobb hatású tényező a befektetési tulajdonoknál adódott, amely 13 százalékos változást gyakorolt az eredményre. Ami a nemzetközi standardoknak a saját tőkére gyakorolt hatását illeti megállapítható, hogy a csökkenés mértéke ebben a tekintetben 23 százalékos mértékű volt. Nem volt meglepő, hogy a legnagyobb mértékű csökkenést a munkavállalói juttatások (nyugdíj) váltották ki, 26 százalékos mértékben. Az viszont meglepetés, hogy a standardok többsége nem okozott jelentős mértékű eltérést, csupán a fizetett osztalékok (3 százalékkal) és az elhatárolt adók változása (1 százalékkal) mutatható ki. Az alkalmazott juttatások, ezen belül is a nyugdíj nagy hatására számítottak, de ez valójában inkább a brit szabályok változását tükrözi, és nem a nemzetközi standardok belépését.

A számviteli standardok munkamegosztásban betöltött szerepe

Már Adam Smith munkamegosztásról kifejtett tanulmányában kimutatható az a nagymértékű változás, ami a tulajdonos vezette vállalkozástól, a részvénye-

sek közötti funkciómegosztáson át egészen a fizetett menedzserekig terjedt. Ugyanis ez utóbbi például a részvénytársasági struktúra esetén messzemenő lehetőséget biztosít a kockázatvállalás fokozásában és azon projektek finanszírozásában, amelyek túlmutatnak az egyszemélyes tulajdonos-menedzserek által elérhetőekén. Továbbá nagy kihívást jelent még a számviteli beszámolók két kulcsfontosságú funkciójára vonatkozóan is, úgymint, a tőkeértékelésre és a részvényesek befektetéseinek a fizetett menedzserek közreműködésével történő ellenőrzésére is. Az eszközértékeléseknél egy információs aszimmetria áll fenn, ugyanis a külső részvényesek kevésbé jól informáltak a befektetéseik alakulásáról, mint a belső fizetett menedzserek. És ez utóbbi, a menedzserek vezetésével megvalósuló tőkegazdálkodás ezenfelül még ösztönzési problémákat is felvet. Ugyanis Adam Smith (1776: p. 94.) szavaival élve: „Az ilyen jellegű részvénytársaságok igazgatósága inkább a többi részvényes pénzének menedzselésével foglalkozik, mint a sajátjával, és nem várható el, hogy ugyanolyan elővigyázatossággal őrkdjenek az idegen tőke fölött, mint teszik ezt partnereik a privát társaságukban a sajátjukkal... Az ilyen vállalkozások ügyvezetésében a gondatlanság és a pazarlás többé vagy kevésbé, de mindig eluralkodik.”

Ezek után vizsgáljuk meg a számviteli standardok szerepét a munkamegosztásban, illetve először azok adaptálásának hiányára vonatkozóan tekintsük Meeks és Swann (2009) példáját: Az 1980-as években a londoni Lloyd áruházlánc, amely az Egyesült Királyság legnagyobb kereskedelmi hálózatának egyike, konszernbeszámolóit úgy tette közzé, hogy azokban nem érvényesítette a közzétételükre vonatkozó számviteli, illetve könyvvizsgálati szabályokat, mivel ez utóbbiak egységes alkalmazására vonatkozó rendelkezés nem volt még érvényben. És ebből fakadóan éppen a modern számviteli és könyvvizsgálati standardok közvetlen hiányára vezethetők vissza az érintett cég központi irányítása és ügynökségei közötti elszámolásokkal kapcsolatos információáramlási problémák is. Ugyanis eltérő forgalmi és vagyonértéket mutattak ki az egyes ügynökségek a cég központi könyvelésével szemben, éppen a sajátos, önértékeken is alapuló, és ezáltal nem azonos elvek és módszerek szerinti számviteli elszámolások következtében.

A tőkeértékelési és -befektetési döntésekkel kapcsolatban Smith (1996) a következő példát hozta fel a számviteli standardok nem megfelelő alkalmazásának következményeiről: az angliai Coloroll részvénytársaság a sikeres tőzsdei akvizíciói által mintegy tízszeres üzleti növekedést ért el négy év alatt, és különféle számviteli trükkökkel fiktív (alacsonyabb) összegű

profitot mutatott ki a „reorganizációs tartalékképzés” következtében. A következő üzleti évben már a tőkéje is leértékelődött és a cég végül csődbe jutott.

Az Accounting Standard Board (ASB, Számviteli Standard Bizottság) Angliában kidolgozta és közzétette az egységes elszámolási alapelveket és módszereket annak érdekében, hogy még egyszer ne ismétlődhesse meg a nyilvánvaló félreértések, a munkamegosztásban részt vevő szervezeti egységek közötti értelmezési különbségek, piaci kudarcok. Ezáltal is törekedtek annak megelőzésére, hogy ne következzen be olyan nagy cégösszeomlás, mint az előző bekezdésben szereplő angliai Coloroll esetén, illetve hasonló jelleggel az amerikai WorldComnál. A számviteli kutatókból, gyakorlati szakemberekből, könyvvizsgálókból álló standardokat alkotó testület olyan módszereket keres, amelyekkel meg tudják gátolni a vállalati vezetőket abban, hogy félreinformálhassák a részvényeseket az elért profit, osztalék nagyságára vonatkozóan. Ezzel kapcsolatban Botsari és Meeks (2008) tanulmányában kidolgozott olyan számviteli gyakorlati módszereket is, amelyek megakadályozzák a vállalati vezetőket abban, hogy megváltoztathassák a korábban már elért teljesítményeiket, eredményeiket. Hazánkban tettek közzé napjainkban tettek közzé egy olyan vállalati esetet, hogy az Első Magyar Földgáz Energiakereskedelmi és Szolgáltató Kft. vezetője úgy kívánja módosítani cége két évvel ezelőtti nyereségét önrevízióval, hogy ezáltal az veszteségessé váljon. Shleifer és Vishny (2003) kutatásában a piaci szereplők félreinformálásának elkerülését célzó olyan módszereket mutatott be, amelyek ösztönzik a vállalati vezetőket a számviteli standardok alkalmazásában, különös tekintettel a teljesítmények közzétételére és a cégvagyon felértékelésére.

Számviteli standardok hatása az üzletviteli költségekre

Természetesen a pénzügyi piacokat nem lehet hosszú távon félrevezetni különböző számviteli trükkökkel. A számviteli standardok nem szolgálhatnak eszközként a piaci árakhoz kapcsolódó információk közzétételének, annak ellenére, hogy nyilvánvalóan a pénzügyi piacok igénylik azokat abból a célból is, hogy az aktuális részvényárfolyamokban figyelembe vehessék. Ugyanis, ha a piaci kereskedések legalább középérs hatást tudnak kifejteni valamely ország gazdaságában, úgy a pénzügyi árfolyamok azonnal „reagálni fognak” a nyilvánosságra hozott számviteli információkra, függetlenül attól, hogy a standardalkotók milyen elveken, illetve módszereken alapulva döntöttek közzétételükről a pénzügyi beszámolóiban.

Hasonló piaci hatások mutathatók ki a cégegyesítési, illetve cégvásárlások elszámolása közötti különbségtételek vonatkozásában is, például az Egyesült Államokban (Meeks – Meeks, 2002). Kimutathatóvá vált ugyanis, hogy a tőzsde nem „hatódott meg” azon sem, hogy valamely értékpapír kereskedője magasabb nyereséget mutatott ki a cégegyesítések elszámolása során el nem számolt amortizáció következményeképpen. Éppen a valóságos eredmény elérésében van helye és szerepe a számviteli standardoknak, hogy elkerüljük a felesleges „manipulációkat”, az ezáltal okozott „többletmunkát”, felesleges költségeket.

Felmerülhet az olvasóban a kérdés, hogy az üzletviteli költségek alakulása fontos részét képezheti-e a számviteli standardoknak? Továbbá a kutatási és a tranzakciós költségek a pénzügyi piacokon lényeges szerepet játszhatnak? Maskus et al. (2005) tanulmányában megkísérli felbecsülni azokat a költségeket, amelyek egy részvénybefektetésállomány aktív piaci tevékenységeivel kapcsolatosak, szemben egy passzív menedzselési folyamat (például a közzétett részvényindex-gyűjtemény alapján) költségeivel. A kapott eredmények, még ha nem is pontosak, hiszen a feltárás, kutatás több időt, elfoglaltságot és munkavégzést vett igénybe, mint a számviteli standardok többségének alkalmazásával kimutatható költségmegtakarítások. Azonban ez az érintett részvényportfólió esetén közel 1,8 milliárd eurót tett ki.

Az üzletviteli tehertételek egy másik csoportját képezik azok a költségek, amelyekre a számviteli standardok is hatással vannak. Például ide sorolható a szerződéskötéssel, illetve „kvázi szerződéskötéssel” kapcsolatos feladatok ellátása. A számviteli adatok korlátozhatják ugyanis a szerződő felek szabadságát abban az értelemben, hogy mennyire használják ki azok információs adottságait, illetve mindkét aláíró fél érdekét. Ezzel kapcsolatosak a kölcsönszerződésekben az adósok kötelezettségvállalására vonatkozó adatinformációk, továbbá a cégvezetők munkaszerződéseiben a felelőtlen és pazarló munkavégzés korlátai, amelyekkel kockáztathatják az üzletmenetet (Whittington, 2008).

A „kvázi szerződések” egy elvi példája lehet a cégadóról szóló számla. Ugyanis meglehetősen nagy eltérés is kimutatható az adóköteles jövedelem és a tulajdonosoknak járó jövedelem összege között, mivel ez utóbbi a standardok, ráták, indexek által módosul. Különösen érvényesül ez utóbbi hatás a szolgáltatóiparban, ahol a jövedelemhatásokat erőteljesen érik számviteli hatások is.

Gwilliam et al. (2005) kiemelik a standardok költségmegtakarító szerepét éppen a szerződéskötések folyamatában, mivel a számviteli standardok alkalmazása nélkül a kölcsönadókat olyan szerződéses feltételekbe

kényszeríthetnék, amelyek csődveszélybe sodorhatnak őket. Mindkét szerződő fél (adós, kölcsönadó) olyan pontosan definiált követeléseket és kötelezettségeket részesít előnyben, amelyeket az auditorok is javasolnak részletezni mindkét fél nyilatkozatában, éppen a számviteli standardok segítségével.

A nemzetközi standardokon alapuló számviteli beszámolók átláthatósága, könnyebb érthetősége, összehasonlíthatósága növelheti a kölcsönadók és -vevők közötti szerződéskötések hatékonyságát. Ugyanis a beszámolók rossz értelmezéséből származó gazdasági veszteségek előidézhetik a kintlévőségek értékének csökkenését is (Ball et al., 2006). Ez származhat mind az eszközök, mind pedig a kötelezettségek könyv szerinti értékének, valamint a mérleg szerinti eredmény és a saját tőke helytelen értékeléséből.

Az, hogy a számviteli beszámolóban rejlő információk nem pótolhatók más erőforrásból, arra készítheti a tőkepiaci szereplőket, hogy azok számukra fontos, vezető adatforrássá váljanak, és ezáltal is csökkentsék befektetési kockázatukat.

Az egységes számviteli elvek alkalmazása elősegíti továbbá a határon átnyúló befektetéseket és tőkemozgásokat is, ami elvezethet a befektetésből származó hasznok növekedéséhez (Easton, 2006).

A számviteli standardok és a pénzügyi innováció

Az az állítás, hogy a standardizáció központi szerepet játszik az innovációban, többek között Temple et al. (2005) tanulmányában nyer bizonyítást. Az idézett kutatásban elvégzett felmérés adatai szerint a megkérdezettek fele vélekedett úgy, hogy a számviteli standardok alkalmazása segíti őket az innovációs tevékenységben. A megkérdezettek másik fele szerint a standardok korlátozták az innovációt. Úgy tűnik tehát, hogy a standardok egyidejűleg támogatják és vissza is fogják a vállalkozókat az innovációban. Így kérdésként tehető fel, hogyan támogatják a standardok az innovációt? Ahogy a korábbiakban már érintettem, a standardok fokozzák a munkamegosztást, és ahogy Smith érvelt, a munkamegosztás elősegíti az innovációs aktivitást. Az is kimutathatóvá vált, hogy a standardok segítségével új piacok nyílnak, amelyek lehetővé teszik az új termékek eladását. Mint ahogy Whittington (2008) is érvelt, éppen ezek az új termékek, új piaci belépők adnak erőteljes ösztönzést az innováció számára is.

Az általánosan elfogadott értékelési elvek lehetővé teszik a vállalkozások számára, hogy az innovatív termékeikkel is jobb, nagyobb eredményt érjenek el. Éppen e standardok hiánya miatt az újítók nem lennének

képesek ezen alacsonyabb minőségű, illetve elfekvő készleteiket a piacon újra elhelyezni, és ezáltal hasznot elérni, és az innováció a gazdasági ösztönző erejét el is veszítené.

Továbbá az újabb standardok megjelenése az új termékek piacra lépésével a hálózat bővítéséhez vezet. Ugyanis a standardok hiányában ezeket az új, innovatív piacra lépőket lehetetlen, vagy csak nehézségek árán lehetne megszerezni. De az új standardok megjelenésével ez könnyebbé válhat, és hozzájárulhat a profit növeléséhez is.

Az adósságszerződésekben pedig a teljesítményértékelés mutat egy újabb példát a számviteli standardok által támogatott pénzügyi innovációra. Ezekben a szerződésekben már korábban is fontos szerepet játszottak a számviteli adatok, azonban napjainkra már jóval bonyolultabbá vált azok adaptálása a teljesítmények értékeléséhez. Az innováció teszi például a kölcsönök kamattényezőit erősen ingadozóvá, változóvá, például az eladósodottsági fokot (Chatterjee, 2006). Ez azt jelenti, hogy a cégek nagyobb hitelkockázati előnyöket érnek el az alacsonyabb kamatrátá következtében és az új szerződésekről történő előzetes tárgyalások hiányában. Viszont egy kölcsönt nyújtó, akinek a kölcsönvevője hitelkockázata romlott, kompenzálódott azáltal, hogy a kamatrátában egy magasabb kockázati felárat is érvényesített. És ezzel a biztosítékkal a kölcsönt nyújtó alacsonyabb kamatrátát is alkalmazhatott. Ilyen szerződésekből tehát mindkét fél – adós és kölcsönvevő – egyaránt előnyre tehetett szert. Azonban előfordultak olyan esetek is például Fearnley – Sunder (2007) kutatásában, hogy a szerződésekben foglaltakat nem tartották be egyrészt az üzleti haszon helytelen meghatározása miatt, másrészt a kölcsönvevő változó hitelkockázat tudott elleplezni a pénzügyi elszámolási gyakorlatával, valamint az adósság-visszafizetés elmaradásának jogi következményeire sem történt utalás. Ezek alapján időszerűvé válhat az egységes, szabványosított szerződés-minták alkalmazása és a standardizált számviteli elszámolások bevezetése is.

A számviteli standardok szerepe a tőke költségek csökkentésében

A számvitel tulajdonképpen a gazdasági tranzakciók leképezésének és a gazdasági teljesítmények kimutatásának eszköze. Éppen ez utóbbi bír jelentőséggel a tőkepiac résztvevői számára azáltal, hogy a számviteli beszámolóban kimutatott teljesítményadatok pontosan és hűen tükrözik-e a vizsgált vállalkozás gazdasági pozícióit és eredményeit, eszközeinek mobilizálhatóságát, kötelezettségeinek esedékességét. A

hazai befektetők előnyben részesíthetik a hazai vállalkozásokat rövidebb-hosszabb távú tőkelekötésekhez, mivel értelmezni tudják az érvényes elvek és módszerek alapján elkészített számviteli beszámoló tartalmát. Azonban külföldi befektető számára a nemzetközi standardok elvén elkészített beszámoló választása preferálható, ugyanis annak tartalma számára „könnyebben érthető”, mint valamely külföldi ország számviteli módszerein alapuló, amely eltérő értékeléseken és szerkezeten alapul. A külföldi tőkebefektetéssel járó költségek is csökkenthetőek azáltal, hogy a nemzetközi tőkeáramlás olyan optimális befektetési területeket keres, ahol a befektetésállomány aktív piaci menedzselésével kapcsolatos kiadásait minimalizálni képes, és ezáltal pedig az elérhető gazdasági hasznát maximalizálni is tudja.

Ezerre tehető azon külföldi cégek száma napjainkban, amelyek értékpapírjaikat az USA tőzsdéin forgalmazzák és regisztráltatták magukat az ottani Tőzsd felügyeleten (SEC), emiatt átranzszformálták a nemzeti szabályozásuk alapján elkészített számviteli beszámolójukban szereplő vagyoni és eredménytélékek összegét az amerikai rendszerbe (US GAAP). A cégek többsége azonban kevésbé rendelkezik azokkal a befektetői képességekkel (irányítástechnikai eszközök, tevékenységosztályozási, elszámolási képességek, bírósági keresetindítási gyakorlat stb.), amelyek az amerikai gyakorlatban már megszokottá, mindennaposává váltak. Ezáltal önkéntesen kiteszik magukat a pereskedések rizikóinak befektetésvédelmük elégtelensége következtében. Így az értékpapír-forgalmazásban rejlő veszélyek, kockázat is eredményezheti, illetve hozzájárulhat a cégek tőkeköltségeinek növekedéséhez. A tőkeköltség ugyanis összefügg a befektetés kockázatmentességével, mivel a rizikófaktorok csökkentésével mérsékelhetőek a tőkebefektetéssel járó tranzakciós költségek is. A kockázatok egyik tényezője lehet a számviteli beszámolóknak az a jellemzője, hogy megbízható és valós képet nyújtanak-e a gazdálkodók vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetéről, azaz a cég gazdasági teljesítményéről. Több tanulmány (pl. Ball, 2006; Barth et al., 2007; Botsari, 2008) is bizonyítja, hogy az igaz számviteli információk hozzájárulhatnak a tőkeköltségek csökkentéséhez, mivel ezáltal csökken a vagyontárgyainak (eszközök) kockázata. Ugyanis a számviteli információk valódisága hatással bír a vagyonelemek áraira, továbbá az adatok mennyisége és minősége pedig befolyásolja az árak változását is. Az előbbieken idézett kutatók kutatásaikban rámutattak arra is, hogy csak azok a gazdálkodók képesek hatni a tőkeköltségeikre, akik megfelelő mennyiségű, minőségű és megbízhatóságú számviteli információt tudnak a

befektetők rendelkezésére bocsátani. Éppen ez utóbbiakat segítheti elő a számviteli standardok alkalmazása és az egységes elszámolási-módszerek gyakorlata is. A befektetők számára kockázatot rejthet ugyanis, ha az alkalmazott számviteli elvek, standardok nem mérik helyesen, illetve értékelik a gazdálkodó rendelkezésére álló gazdasági erőforrásait. Például a befektetett eszközök bekerülési áras értékelési modellje nem mutatja be pontosan és helytállóan ezen eszközök gazdasági értékét, amennyiben ez utóbbit úgy definiáljuk, mint ezen erőforrások alkalmazásával generált pénzáramlásból realizálható jövedelemforrást. Hasonló kritika éri napjainkban ezen eszközök valós számviteli értékelését is, ami elvezethet a számviteli beszámolóknak szereplő gazdasági erőforrások értékelésének felülvizsgálatához is. Éppen az elmúlt évben kezdődő hitel-, illetve gazdasági válsággal összefüggésben merült fel a számviteli szakemberek körében a pénzügyi instrumentumok értékelésével kapcsolatos standardok felülvizsgálata is.

A számviteli beszámolók egy másik aspektusból történő vizsgálata során kimutathatóvá vált az is, hogy az információk felhasználóinak alkalmatlansága is hozzájárulhat tőkeköltségeik emelkedéséhez. Ez utóbbi esetben a számviteli beszámolók bonyolultsága és értelmezési nehézsége a feltételezett felhasználók számára a nagyobb kockázatvállalást indukálhatja a gyakorlati befektetések során, ezáltal hosszabb tőkemegtérülési idő keletkezhet, amelyhez magasabb tőkeköltségek is kapcsolódhatnak. Minden kétséget kizáróan a tisztább, világosabb és egységesebb nemzetközi számviteli standardok alkalmazásával csökkenthetőek az előző közgazdasági tényezőket előidéző számviteli kockázatok is.

Az is kockázati tényezővé válhat, ha a befektetők teljes mértékben megbíznak a közzétett számviteli beszámolók valóságtartalmában. Ez attól is függ, hogy a befektetők mennyire ismerik, bíznak meg a számviteli beszámolókat szabályozó rendszerben (pl. az USA-ban az értékpapír-felügyeletet ellátó SEC intézkedései) és a könyvvizsgálók technikai eszközeiben és szakmai tudásában, abban a vonatkozásban, hogy mennyire tudják igazolni a számviteli standardok érvényre juttatását a közzéteendő beszámolóknak. Az előző tényezők alapján nem férhet kétség ahhoz, hogy a számviteli beszámolóban lévő adatinformációk megbízhatóságának, valódiságának és értelmezhetőségének növelése jelentős hatást gyakorolhat a vállalkozók (befektetők) tőkeköltségeinek csökkenésére is. A megvizsgált direkt kockázatokozó tételek mellett érvényesülnek indirekt (közvetett) tényezők is, amelyeknek a számviteli standardok adaptálásán keresztül szintén hatásuk van a cégek tőkeköltségére is.

A számviteli standardizációjának nemzetközi gyakorlata

Az egyes országhatárokon belüli politikai és gazdasági tényezők hatásmechanizmusának erőssége lényegesen befolyásolhatja a számviteli elvek, módszerek alkalmazásában részt vevő könyvvizsgálók, törvényhozók és más szabályalkotók tevékenységét. Ezek a nemzeti politikai és gazdasági szervezetek lényeges hatást tudnak gyakorolni arra vonatkozóan is, hogy a nemzetközi standardok érvényre juthassanak a számviteli beszámoló elkészítésénél.

Ha megnézzük a közel száz országban már bevezetett nemzetközi számviteli standardok alkalmazási gyakorlatát (Deloitte – Touche – Tohmatsu, 2006), akkor az adaptálók köre a fejlett számviteli, könyvvizsgálói szakmai felkészültséggel és tőkepiaccal rendelkező országoktól (pl. Ausztrália) egészen a hasonló fejlettségű intézményrendszert kevésbé működtető országokig (Costa Rica, Ecuador, Egyiptom, Kenya, Kuvait, Nepál, Tobago és Ukrajna) terjed. Az Európai Unió országai közül az adaptálók között szerepel többek között Ausztria, Belgium, Ciprus, Cseh Köztársaság, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Görögország, Hollandia, Franciaország, Írország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Magyarország, Málta, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svédország, Szlovákia, Szlovénia. Az egységes uniós szabályok adaptálása általában nem azonos módon valósul meg a tagországok között. Vannak a sorból állandóan kilógók, mint például Olaszország, Luxemburg, Görögország, Cseh Köztársaság és Portugália.

Több kutatói tanulmány alapján (pl. Barth et al., 2007) a számviteli standardokat adaptáló vállalkozásoknál fokozódott a számvitel minősége és javult az elszámolási rendszer színvonala a nemzetközi elvek bevezetésének következtében. Továbbá azok a vállalkozások, amelyek elsőként adaptálták a nemzetközi számviteli standardokat saját belső rendszerükbe, statisztikailag is jelentős piacirészesedés-emelkedést és tőkenövekedést is értek el (Daske et al., 2007). A vállalati elemzők szerint ez a piaci likviditásnál 3%-tól 6%-ig, a tőkegyarapodásnál pedig 2%-tól 4%-ig terjedő emelkedést eredményezett a standardadaptációt megelőző időszakhoz képest. A tőkeköltés változásának mértéke már változatosabb képet mutatott – elsősorban a piaciszabályozó-változások miatt –, amelynek következtében a standardadaptációs hatások a következő évek cash flow állományában váltak érzékelhetővé.

A gyakorlati felmérések (v. ö. pl. Daske – Gebhardt, 2006) azt is kimutatták, hogy nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok – lévén, hogy „elvi alapúak”, azaz

a számviteli szakma által elfogadott elveket, módszereket veszik alapul – nagyobb flexibilitást, rugalmasságot nyújtanak az egyes alkalmazók számára.

Egy másik kutatás (Jermakowicz et al., 2007) a frankfurti tőzsdén jegyzett 30 német nagyvállalat IFRS-adaptációját vizsgálta. 2004-ben közülük 19 alkalmazta a nemzetközi standardokat a konszolidált számviteli beszámoló alapelveiként, 9 cég választotta az amerikai standardokat (US GAAP) és csak 2 ragaszkodott a német számviteli elvekhez (HGB). A tanulmány a továbbiakban összehasonlításokat végzett több éven át a New York-i tőzsdén jegyzett német vállalatoknál a nyereség és a saját tőke összegének könyv szerinti és piaci értéke közötti különbség alakulására vonatkozólag is. Kimutathatóvá vált, hogy jelentősen nőtt a különbség a piaci érték javára, vagyis lényegesen felértékelődött a saját tőke és a nyereség könyv szerinti értéke.

Ball (2007) azt is megjegyezte tanulmányában, hogy a számviteli standardok adaptációja nemcsak az ezeken alapuló beszámolók minőségét, megbízhatóságát fogja javítani, hanem azokat is, amelyek még nem alkalmazzák ezeket az egységes elveket. A továbbiakban az IFRS-ek követelményei észrevehető változásokat okoztak a könyvvizsgálók képzésében és gyakorlatában is.

A befektetők bizalma a cégek számviteli beszámolói iránt annál erősebb, minél inkább a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok (IFRS) elvein alapszanak. A gyakorlatban megfigyelhető az erőteljesebb ragaszkodás a hagyományos nemzeti számviteli szabályokhoz, mint az újonnan bevezetett számviteli standardokhoz. Ebből következően elég lassú a számviteli standardok adaptálásának gyakorlata is (Ball, 2006).

Azokban az országokban, ahol a nemzeti szabályok már korábban lehetővé tették a nemzetközi standardok alapján elkészített konszolidált számviteli beszámolók közzétételét, azok jóval nagyobb bizalmat és magasabb szakmai elfogadottságot értek el (Daske et al., 2008).

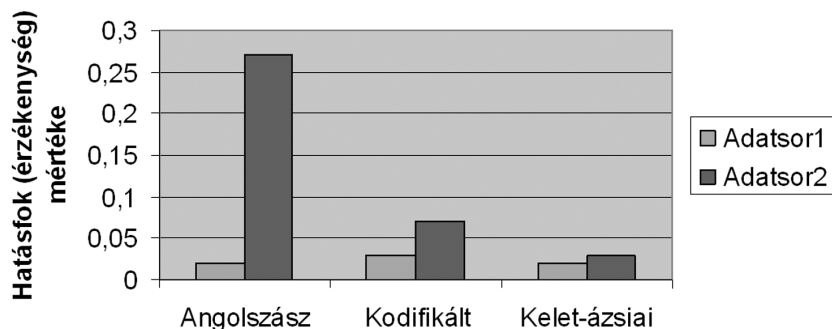
Az egyes nemzetek számviteli elveiben napjainkban is még fennálló különbségek az eltérő gazdasági fejlettségi szinttől, az egyes országokban kialakult jog-, adózási rendszertől, a tőkepiac jellemzőitől, a gazdálkodókra jellemző finanszírozási módtól, tulajdonosi szerkezettől, az infláció szintjétől, politikai és kulturális stb. tényezőktől függenek. A különböző számviteli rendszerek hátterében ugyanis eltérő szabályozási célok és eltérő filozófiák állnak.

Néhány következtetésre lehetőséget ad a számviteli beszámolók minőségére vonatkozó nemzetközi eltéréseket bemutató diagram (1. ábra), amely Bushmann et al. (2007) és Smith (2006) kutatásainak alapadatain alapszik. A három diagramra bemutatja a számviteli eredmény (nyereség vagy veszteség) függését az

adott országban, országcsoportban funkcionáló politikai és gazdasági viszonyoktól, intézményrendszerrel. A világosszürke oszlopdiaagramok mutatják a gazdasági haszonnal (nyereséggel) járó, a sötétszürke pedig a gazdasági hátránnyal (veszteség) járó eredmények érzékenységét.

lönbségek az angolszász országcsoportban mutatkozik a gazdasági veszteségekhez kapcsolódó magas érzékenységük következtében. Ez kapcsolatba hozható az angolszász országokban a részvényesi érdekek és értékek hangsúlyozottabb érvényesülésével. A gazdasági veszteségek hatása már kevésbé érzékelhető azokban

Számviteli eredmény alakulása a politikai és gazdasági tényezők függvényében



(Forrás: Ball, R.: International Financial Reporting Standards: pros and cons for investors)

Accounting and Business Research, 2006/5. p. 20.)

Adatsor1 = számviteli nyereség

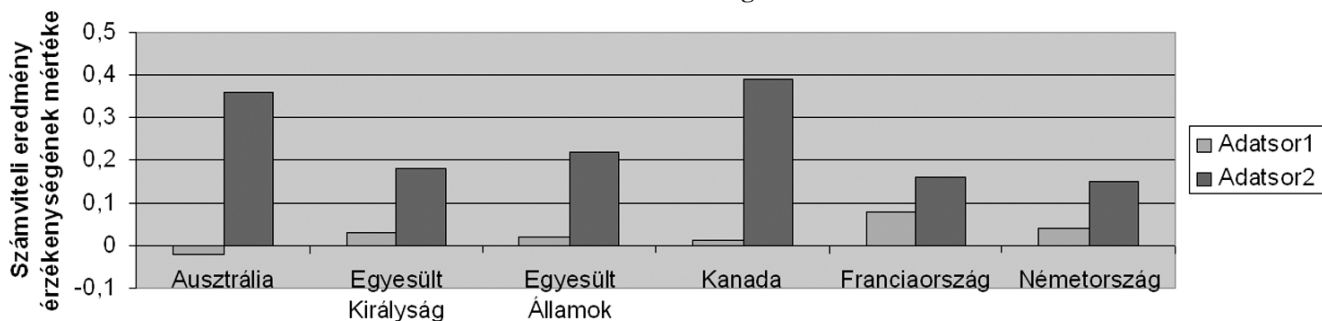
Adatsor2 = számviteli veszteség

1. ábra

az országokban, ahol a vállalatvezetés jóval nagyobb mértékű támogatást kap a makrogazdasági szervektől és a részvényesek is kisebb szerepet játszanak az irányításban. Nem meglepő, hogy a gazdasági veszteségek hatása az átlagosnál alacsonyabb mértékű azokban az országokban, ahol az egyedi részvényesek kevésbé fontos szerepet töltenek be, és a vállalatvezetésnek megvan a saját mozgástere személyes érdekeik érvényesítéséhez. A kulcskérdés úgy fogalmazható meg, hogy vajon a vállalatvezetés mennyire fogja megváltoztatni érdekeltségét a nemzetközi számviteli standardok adaptálását követően azokban az országokban, ahol kevésbé jutnak érvényre, érvényesülnek a részvénytulajdonosok érdekei (2. ábra).

2. ábra

A számviteli eredmény érzékenysége néhány kiemelt angolszász és kodifikált országban



(Forrás: Ball, R.: International Financial Reporting Standards: pros and cons for investors.)

Accounting and Business Research, 2006/5. p. 20.)

Adatsor1 = számviteli nyereség

Adatsor2 = számviteli veszteség

Az 1. ábra három országcsoport: angolszász, kodifikált jogrendszerűek és kelet-ázsiai országok eredményeit összegzi, míg a második és a harmadik egy-egy kiválasztott adott „klaszter”-beli országot vizsgál. A számviteli beszámolási gyakorlatban mutatkozó különbségek szembeűnőek. A legnyilvánvalóbb kü-

Kína esetében például közvetlen hatásvizsgálatok eredményei szólnak arról, hogy a nemzetközi számviteli standardok alkalmazásának kiterjesztése nem járt semmiféle olyan politikai és gazdasági szabályozóváltozásokkal, amelyek kihatottak a korábbi számviteli beszámolási gyakorlatra. A kínai kormányzat is támo-

gatta, sőt előírta az új nemzetközi elvek és módszerek adaptálását. Kötelezően előírták, hogy a külföldi érdekeltségekkel rendelkező belföldi vállalkozások kötelesek számviteli beszámolójukat a nemzetközi standardok előírásaival összehangoltan közzétenni és auditáltatni valamely nemzetközi könyvvizsgáló céggel.

A kínai intézményi környezet számos jellemvonása ellentmond a magas minőségű számviteli beszámolók létjogosultságának, mivel az országon belül erős a kormányzat és a hadsereg szerepe a gazdaságban és hiányzik a részvénytulajdonosok jogainak érvényesülése. Éppen az országon belüli intézményrendszer megléte segíti elő a nemzetközi számviteli standardok bevezetésének és adaptálásának kötelező erejét.

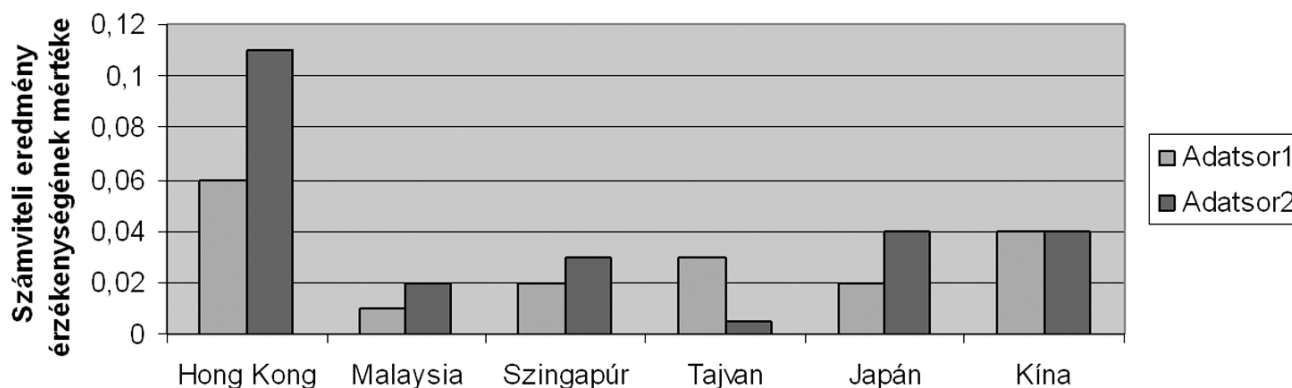
ban már alkalmazták az angol és az amerikai számviteli standardokat a belső elszámolásaikban, mivel az angolszász országok gyarmatai voltak. A 3. ábra oszlopdiagramjai a politikai, illetve gazdasági intézményrendszer hatását mutatják be a számviteli nyereségre, illetve veszteségre, amely azonban csak nagyon alacsony szinten mutatható ki, alig érvényesül, ellentétben a 2. ábrán kimutatott angolszász országokkal.

Ebben a tekintetben a kontinentális európai országok, Kína és a kelet-ázsiai országok számviteli gyakorlata azonosságot mutat.

Megnehezíti az importált számviteli elvek és módszerek adaptálását, alkalmazását ezekben az országokban a kodifikált jogrendszeren alapuló intéz-

3. ábra

A számviteli eredmény érzékenysége néhány ázsiai országban



(Forrás: Ball, R.: International Financial Reporting Standards: pros and cons for investors) Accounting and Business Research, 2006/5. p. 21.)

Adatsor1 = számviteli nyereség

Adatsor2 = számviteli veszteség

A 3. ábra oszlopdiagramjain jól látható, hogy a nemzetköz standardokon alapuló számviteli beszámolók esetén Kínában sem mutathatók ki a fennálló politikai és gazdasági intézményrendszer hatásai a vállalkozások nyereségének, illetve veszteségének alakulására, de a nemzeti szabályaik szerint készülő pénzügyi kimutatásaikban már megjelenítődnek. A nemzetközi standardok alkalmazásának kötelezővé tétele a kínai gyakorlatban még nem mutatott észrevehető fejlődést a számviteli beszámoltatási rendszerében, különös tekintettel a nemzetközileg is fejlett módszereknek és elveknek a komplett hazai intézményesített környezetbe történő beültetése révén.

Hasonló következtetések vonhatók le a többi négy kelet-ázsiai ország (Hong Kong, Malaysia, Szingapúr és Tajvan) esetén is. Ezekben az országokban koráb-

ményrendszer létezése. Ugyanis az országokon belüli, helyi gazdasági és politikai erők befolyásolják a vállalatvezetőket, könyvvizsgálókat, bíróságokat és más irányítókat abban, hogy miként válaszoljanak, cselekedjenek a nemzetközi és az ottani számviteli gyakorlat között fennálló különbségekre, eltérésekre. Az eltérő adaptációs gyakorlat, „eltérített” alkalmazás következtében lényegesen csökken az egységesített, harmonizált számviteli elvek és módszerek képessége arra vonatkozóan, hogy azokkal mérsékelhessék, csökkenthessék az információfeldolgozási és -előállítási költségeket és az azzal járó kockázatot is. Ellenben növekszik az információs folyamat költsége éppen az inkonzisztens számvitel létezésével, és ezáltal a kevésbé átlátható és összehasonlítható beszámolási rendszerrel is.

Összefoglalás

A nemzeti számviteli szabályozások tartalmi vizsgálati alapján véleményem szerint a közeljövőben lehetővé válik nemzetközi harmonizációja is. A multinacionális cégek számára ugyanis tetemes költségekkel jár a különböző nemzeti számviteli elveken történő számviteli beszámolók elkészíttetése és felülvizsgáltatása (auditáltatása) is. E multinacionális cégeknél a profitmaximálás szempontjai fontosabbak a nemzeti érdekekénél vagy a földrajzi elhelyezkedés szempontjainál. Emiatt felmerült az igény olyan elszámolási rendszerek kialakítására, amelyek egységes elvek szerint mérik, minősítik a gazdálkodók eredményét, teljesítményét.

Egyidejűleg a számviteli beszámolók felhasználói számára is költséges a különféle számviteli módszereken alapuló pénzügyi információk értelmezése, adaptálása. A hiteles és egységes nemzetközi számviteli beszámolórendszer képezhetné azt az üzleti nyelvet, amely lehetővé tenné az egyes nemzetek számviteli információinak összehasonlíthatóságát.

A gazdálkodási gyakorlati tapasztalatok alapján az is kimutatható, hogy a nemzetközi számviteli elvek alkalmazása hozzájárul a tulajdonosok és fizetett irányítók közötti információs aszimmetria csökkenéséhez is. Ehhez azonban szükségessé válik az egyes nemzetek számviteli szabályainak továbbfejlesztése, tartalmi felülvizsgálata, az adó- és a számviteli szabályok elkülönített érvényesítése, a számviteli elvek alárendelt szerepének megszüntetése, gyakorlati és elméleti számviteli szakemberek közreműködésével nemzeti standardok kibocsátása és nem utolsósorban a nemzetközi számviteli elvek egzaktságának, egyértelműségének növelése is.

Felhasznált irodalom

- Ball, R.* (2006): International Financial Reporting Standards: pros and cons for investors. *Accounting and Business Research*, p. 5–27.
- Ball, R. – Robin, A. – Wu, S.* (2006): Are timeliness and conservatism due to debt or equity markets? An international test of „contracting” and „value relevance” theories of accounting. Manuscript, University of Chicago
- Ball, R. – Laksmanan, S.* (2005): Earnings quality in UK private firms. *Journal of Accounting and Economics*, 39, p. 83–128.
- Barth, E. – Landsman, R. – Lang, H.* (2007): International Accounting Standards and Accounting Quality. Research Paper. No.1976. Stanford University Graduate School of Business
- Bordáné Rabóczki M.* (2004): Vállalati kormányzás és könyvvizsgálat. *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 46.évf. 3. sz., p. 117–122.
- Bordáné Rabóczki M.* (2006): A társaságirányítás szabályozása az Európai Unióban – Merre tartunk? *Vezetéstudomány*, 2006. 27. évf.10. sz., p. 2–10.
- Bordáné Rabóczki M.* (2006): Változó vállalatirányítási szabályok. *Számvitel-Adó-Könyvvizsgálat*, 48. évf. 12.sz., p. 524–528.
- Bordáné Rabóczki M.* (2008): Kockázatkezelés és belsőkontroll-rendszerek – első vonalban a társaságirányítási visszaélések elleni védelemben. *Vezetéstudomány*, 29. évf. 2. sz., p. 24–37.
- Botosan, C.* (2006): Disclosure and the cost of capital: what do we know? *Accounting and Business Research*, Special Issue, 36. p. 31–40.
- Botsari, A. – Meeks, G.* (2008): Do acquirers manage earnings prior to share for share bid? *Journal of Business Finance and Accounting*, 35. p. 633–670.
- Bradshaw, M. – Mark, T. – Miller, G.* (2008): Will Harmonizing Accounting Standards Really Harmonize Accounting? *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 06. p. 148–161.
- Burgstahler, D. – Hail, L. – Leuz, C.* (2006): The importance of reporting incentives: earnings management in European private and public firms. *The Accounting Review*, 23., p. 48–69.
- Bushmann, R. – Piotroski, J.* (2006): Financial reporting incentives for conservative accounting: the influence of legal and political institutions. *Journal of Accounting and Economics*, 27., p. 148–161.
- Butter, F. – Groot, S. – Lazrak, F.* (2007): The Transaction Costs Perspective on Standard as a Source of Trade and Productivity Growth, Tinbergen Institute Discussion Papers, 07-090/3
- Camfferman, K. – Zeff, A.* (2006): Financial Reporting and Capital Markets: A History of the International Accounting Standards Committee, 1973–2005. Oxford University Press, Oxford
- Chatterjee, R.* (2006): Performance pricing and covenants in debt contracts in the UK. Judge Business School Working Paper, 07. University of Cambridge
- Daske, H.* (2006): Economic Benefits of Adopting IFRS or US-GAAP – Have the Expected Cost of Equity Capital Really Decreased? *Journal of Business Finance & Accounting*, 33(3)&(4), p. 329–375.
- Daske, H. – Gebhardt, G.* (2006): International Financial Reporting Standards and Experts: Perceptions of Disclosure Quality. *Abacus*, Vol. 42. nos. 3/4.
- Daske, H. – Hail, L. – Leuz, C. – Verdi, R.* (2008): Mandatory IFRS Reporting on the Economic Consequences. Working Paper. University of Chicago Graduate School of Business
- Deloitte – Touche – Tohmatsu* (2006): IFRS in Your Pocket. 5th ed. (April)
- Easton, P.* (2006): Use of forecasts of earnings to estimate and compare cost of capital across regimes. *Journal of Business Finance & Accounting Research*, 23 (2)

- Fearnley, S. – Sunder, S. (2007):* Competition required to reduce standards complexities. *Financial Times*, May 17. p. 19.
- Gwilliam, D. – Macve, R. – Meeks, G. (2005):* The costs and benefits of capital: do legal institutions and securities regulation matter? *Journal of Accounting Research*, 44(3), p. 485–531.
- Hail, L. – Leuz, C. (2006):* International differences in the cost of capital: do legal institutions and securities regulation matter? *Journal of Accounting Research*, Vol. 44. p. 485–531.
- Hesser, W. – Geilzer, A. – Vries, H. (2006):* Standardization in Companies and Markets. Helmut Schmidt University, Hamburg
- Jermakowicz, K. – Kinsey, P. – Wulf, I. (2007):* The Value Relevance of Accounting Income Reported by DAX-30, German Companies. *Journal of International Financial Management & Accounting*. Vol. 18. no.3
- KPMG (2008):* IFRS in Brief. Budapest
- Li, K. – Meeks, G. (2006):* The impairment of purchased goodwill: effects on market value. SSRN
- Maskus, K.E. – Otsuki, T. – Wilson, J.S. (2005):* An empirical framework for analyzing technical regulations and trade. In: S. Henson – J.S.Wilson (eds): *The WTO and Technical Barriers to Trade*. Edward Elgar, Cheltenham
- Meeks, G. – Meeks, J. (2002):* Towards a Cost-Benefit Analysis of Accounting Regulation. Institute of Chartered Accountants in England and Wales: Centre for Business Performance, London
- Meeks, G. – Swamm, P. (2009):* Accounting standards and the economics of standards. *Accounting and Business Research*, Vol. 39. No. 3. p.191–210.
- Ormrod, P. – Taylor, P. (2006):* A study of the impact of IFRS adoption has looked beyond the early adopters for evidence. *Journal of Accounting*, 12., p. 82–84.
- Radebaugh, L. – Gray, S. (2007):* *International Accounting and Multinational Enterprises*. 4th edition
- Shleifer, A. – Vishny, R.(2003):* Stock market driven acquisitions. *Journal of Financial Economics*, 70. p. 295–311.
- Schildbach, T. (2006):* IAS/IFRS az EU-ban: Jellemzés és problémák. *Vezetéstudomány*, XXXVII. évf. 1. szám. p. 36–45.
- Smith, A. (1776):* *The Wealth of Nations*. Penguin, London
- Smith, T. (1996):* *Accounting for Growth*. 2nd edn. Century Books, London
- Swann, G. (2007):* *Horizontal and Vertical Product Innovation with Standards*. Nottingham University Business School, Nottingham
- Számviteli törvény (2009):* Saldo, Budapest
- Temple, P. (2005):* *The Empirical Economics of Standards*. DTI Economics Paper. No.12. Department of Trade and Industry, London
- Tweedie, D. (2004):* Testimony before the Committee on Banking, Housing and Urban Affairs of the United States Senate, 9. September, Washington D.C.
- Whittington, G. (2008):* Harmonisation or discord? The critical role of the IASB conceptual framework review. *Journal of Accounting and Public Policy*, 27., p. 495–502.
- Zeff, R. (2006):* Political lobbying on accounting standards – national and international experience in: Nobes, C. – Parker, R.: *Comparative International Accounting*, 9th edn. Prentice-Hall, London
- Young, P. – Günther, A. (2008):* Financial Reporting Environments at International Capital Mobility. *Journal of Accounting Researches*, 08. p. 41–57.

Cikk beérkezett: 2009. 11. hó

Lektorai vélemény alapján véglegesítve: 2010. 4. hó